

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2014:25

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Underhåll i Gamla Skolgatan, Söderköping

RAÄ 14:1, fastigheten Söderköping 3:63,
Söderköping kommun och socken, Östergötland

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2014:25
ARKEOLOGISK FÖRUNTERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Underhåll i Gamla Skolgatan, Söderköping

RAÄ 14:1, fastigheten Söderköping 3:63,
Söderköping kommun och socken, Östergötland

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2014 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2014:25

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Anläggningsarbetare Christian G., står på den över
700 år gamla kavelbron och letar efter en vattenventil.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	6
Metod och genomförande.....	6
Resultat	8
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	10
Referenser	11
Administrativa uppgifter	12
Bilagor.....	13
Bilaga 1. Schakttabell	
Bilaga 2. Anläggningstabell	

Figur 1. Karta över trakten kring Söderköping med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd cirkel. Skala 1:5 000.

Sammanfattning

Länsstyrelsen i Östergötlands län gav Arkeologgruppen i Örebro AB i uppdrag att utföra en förundersökning i form av en schaktningsövervakning i samband med att SM Entreprenad AB skulle utföra ett markarbete inom fastigheten Söderköping 3:63. SM Entreprenad AB skulle genomföra ett byte av vattenavstängare vid fyra platser i Gamla Skolgatan. För att kunna utföra arbetet var man tvungen att gräva ned till vattenservisernas nivåer vilket uppskattades till mellan 1 och 2 meters djup. Arbetet skulle ske inom RAÄ 14:1 vilket utgör Söderköpings medeltida stadslager.

Sammanlagt grävdes tre schakt om sammanlagt 8,8 kvadratmeter. Ett flertal kulturlager samt en kavelbro påträffades. Vid tidigare undersökningar som utförts på gatan har man påträffat kavelbroar vid samma nivå. Kavelbron daterades till 1200-tal.

Inledning

Arkeologgruppen i Örebro AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län att utföra en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i samband med markarbete inom fastigheten Söderköping 3:63. SM Entreprenad AB planerade att utföra underhåll av ett antal vattenserviser längs Gamla Skolgatan. Markarbetet skulle därmed ske inom fornlämning RAÄ 14:1 vilket utgörs av Söderköpings medeltida och historiska stadslager. För att komma åt vattenserviserna behövde man gräva ned till mellan 1 och 2 meters djup.

Fältarbetet utfördes vid två tillfällen av Johnny Rönngren och Leif Karlenby den 16 och 18 juni 2014.

Bakgrund och kulturmiljö

Det äldsta skriftliga belägget som nämner Söderköping härrör från år 1253, där änkedrottningen Katarina Sunesdotter testamenterar Söderköping till sin syster Benedicta (se Harrison 2008:70f). I brevet omnämns "Götolf Ryss" som borgare och boende i staden, vilket talar för att staden redan kommit att bli en handelsstad. En krönika från 1500-talet omnämner att franciskanerorden bildat ett konvent i staden år 1235. Utöver konventet hade staden under medeltiden tre kyrkor, ett hospital samt ett kapell (Broberg & Hasselmo 1978:8). Som handelsstad och samlingsplats kom Söderköping att bli en betydande stad då platsen där Söderköping grundades är strategiskt belägen där Lillån och Storån möts och får kontakt med Östersjön via en lång vik. De äldsta arkeologiska beläggen för en stadsbildning i Söderköping visar att staden expanderade under den första hälften av 1200-talet. Under denna tid anlades ett gatunät bestående av trästockar, så kallade kavelbroar, samt ett system av trärännor för avledning av vatten från gatorna. Vidare har avfallsbingar och brunnar från tidigt 1200-tal påträffats (Harrison 2008:86). Bebyggelsen var vid denna tid koncentrerad runt ån i det nuvarande Haga- Drotthems- och Bergskvarteret.

Under 1600-talet förlorade stadens sin särställning som handelsstad då landhöjningen gjorde vattenleden in till stadens hamn för grund för fartygstransporter (Broberg & Hasselmo 1978:10). Andra städer som Valdemarsvik och Norrköping kom att ersätta Söderköping som handelsstad. Detta faktum gjorde att staden därefter inte genomgick några större ombyggnationer och att gatunätet från medeltiden kvarstod. Att gatunätet bevarats har ett flertal arkeologiska undersökningar påvisat (se Broberg & Hasselmo 1978:48).

Det aktuella området för förundersökningen ligger i Gamla Skolgatan invid kvarteret Köpmannen och Garvaren. Gatusträckningen idag är identisk med den gata som kan ses i en karta från 1700-talet (LMA akt: 05-SÖD-18). Tidigare undersökningar på gatan har konstaterat att det fanns kavelbroar från medeltid samt stenbeläggningar från efterreformatorisk tid (se Feldt 1990, Rönngren 2014).

Syfte och frågeställningar

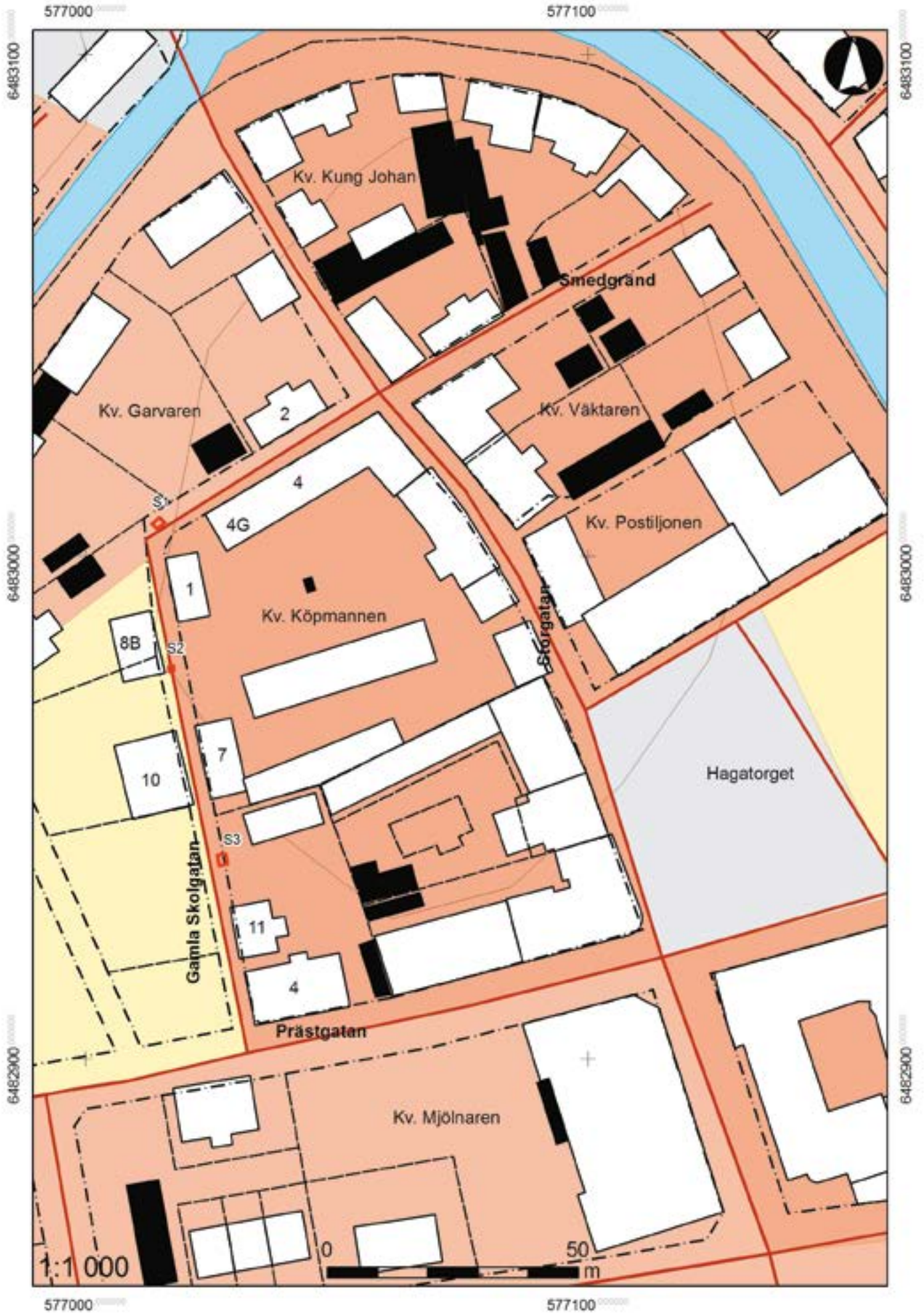
Förundersökningens främsta syfte var att skapa ett underlag för Länsstyrelsen att ge tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen. Undersökningsresultaten skulle:

- klargöra eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder.
- klargöra eventuell förekomst av anläggningar och en bedömning av deras typ, antal och ålder.
- göra en bedömning av eventuellt fyndinnehåll, deras typ, antal och ålder.
- göra en bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de eventuella kulturlager, anläggningar och fynd som påträffades på platsen.

Metod och genomförande

Arbetet bestod i att närvara då SM Entreprenad AB skulle genomföra underhåll av fyra stycken vattenserviser genom att ventilerna till dessa skulle bytas ut. Vattenserviserna befann sig på ett djup av omkring 1–2 meter och för att gräva ned till denna nivå krävdes en grävmaskin. Då grävmaskinen skiktvis grävde ned till den erforderade nivån närvarade en arkeolog som dokumenterade de anläggningar och konstruktioner som påträffades. Dessa mättes in, fotograferades och ritades av i plan. En sektion upprättades där stratigrafier kunde observeras. Digitala data lagras i Intrasis 3 och redigerades i ArcGIS 10.1.

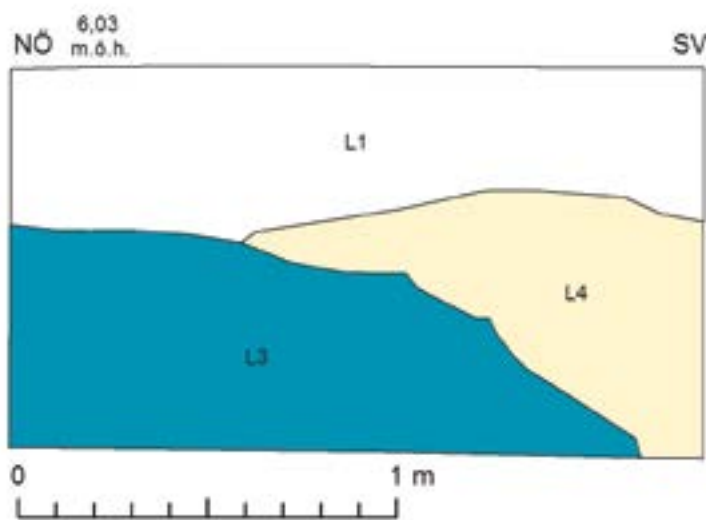
Figur 2 (t.h.). Schaktplan över de schakt som grävdes i Gamla Skolgatan. Skala 1:1 000.

Resultat

Schakt 1 grävdes i den norra delen av Gamla Skolgatans nord-sydliga sträckning där gatan viker av mot öst. Schaktet mätte 2x1,5 meter och var 1,5 meter djupt. Under det moderna bärlagret (L1) fanns en nedgrävning (L3) fylld med sand. Nedgrävningen täckte hela schaktets yta. Vid den sydöstra schaktväggen och 0,3 meter mot schaktets norra del, fanns ett kulturlager (L3) som innehöll blålera, grus, tegelkross och spridda stenar som var 0,1 meter stora. Oordningen i lagrets material talar för att det rör sig om ett äldre fyllnadslager eller rester efter omrörda lager.

Ett flertal VA-ledningar fanns i området och stora delar av området vid korsningen var redan uppgrävt i och med dessa arbeten. Inga fynd påträffades i schaktet som kunde datera lagret.

Figur 3. Profil över schakt 1, sydöstra schaktväggen. Skala 1:20.

L1 - Bärlager
L3 - Omrört kulturlager
L4 - Nedgrävning

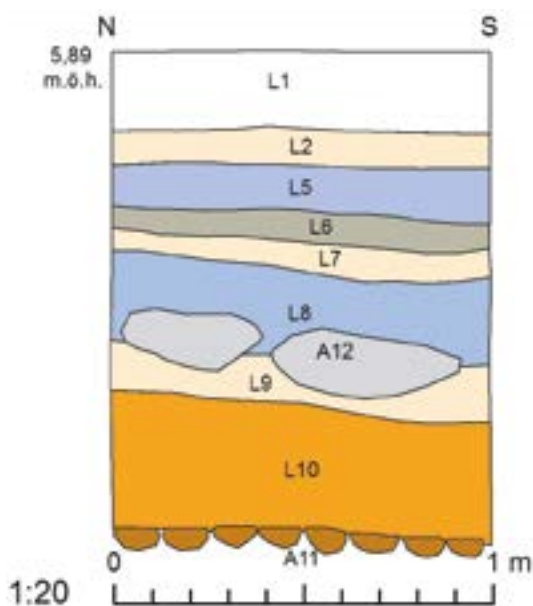

Fig 4. Profil över schakt 2, östra schaktväggen. Skala 1:20.

L1 - Bärlager
L2 - Fyllnadslager
L5 - Kulturlager
L6 - Fyllnadslager
L7 - Sandlager
L8 - Kulturlager
L9 - Lerlager
L10 - Risbäddar
A11 - Kavelbro
A12 - Stenkonstruktion

Schakt 2 grävdes utanför Gamla Skolgatan 8B. Schaktet mätte 1x0,9 meter och var 1,3 meter djupt. Cirka 0,2 meter av schaktets västra del var avgrävt i och med den tidigare nedgrävningen av vattenservisen. Överst bestod schaktet av modernt bärlager (L1) samt ett utfyllnadslager (L2) från 1800-tal. Under fyllnadslagret fanns ett 0,1 meter tjockt kulturlager (L5) av kompakt blålera, grus och kolfnyk. Kulturlagret överlagrade ett utfyllnadslager (L6). Även det bestod av blålera med större innehåll av grus, tegelkross och sten. Under lerlagret fanns en nivå med sand (L7) som troligen utgjorde ett äldre sättsandslager till en gatunivå. Under sanden fanns ett 0,2–0,3 meter tjockt kulturlager (L8) som bestod av sand, grus och mindre tegelkross. Lagret låg över fyra stenblock (A12) som påträffades i schaktet. Stenarna var 0,3–0,6 meter stora och 0,15 meter tjocka. De var oregelbundna till formen, men hade en flat ovansida. Det kunde inte avgöras inom schaktets avgränsning ifall stenarna hört till en huskonstruktion. Stenarna överlagrade ett 0,2 meter tjockt lager (L9) av beige kompakt lera som troligen utgjort ett etableringslager åt stenkonstruktionen A12.

Under lerlagret påträffades ett lager som bestod av ett flertal nivåer med risbäddar av granris (L10) som lagts i östvästlig riktning. Lagret var 0,3–0,35 meter tjockt. De olika nivåerna av risbäddar representerade en gatunivå där man vid behov fyllt på med nya lager granris. Under det nedersta nivån av risbädden påträffades en välbevarad kavelbro (A11) med plana tvärstockar i östvästlig riktning samt en längre kantstock i nord-sydlig riktning. Tvärstockarna var 0,12–0,15 meter breda och cirka 0,07 meter höga. Tvärstockarna och kantstocken var avbarkade och inom schaktet mätte konstruktionen 1x0,6 meter. Kavelbron påträffades vid en nivå (4,59 meter över havet) där man tidigare påträffat kavelbroar i Gamla Skolgatan (se Feldt 1990). De har i det fallet daterats till sent 1200-tal.

Då erfordrat djup hade nåtts behövde inte kavelbron avlägsnas utan lämnades kvar i befintligt skick. Inga fynd gjordes i schaktets lager.

Schakt 3 grävdes strax norr om Gamla Skolgatan 11, vid en infart till en innergård. Schaktet mätte 2x2 meter och var 2 meter djupt. Inom schaktet påträffades inga bevarade kulturlager eller konstruktioner. Området var urgrävt sedan tidigare av en dagvattenledning, avloppsledning, vattenledning samt två starkströmskablar. I östra delen av schaktet, in mot tomtmark syntes svarta kulturjordslager men dessa överlagrade fyllsand från vattenledningens tidigare nedgrävning. Dessa kulturlager måste alltså vara återfyllda i det uppgrävda schaktet. Detta torde ha gjorts i samband med att de nya husen inne på gården byggdes.

Ett fjärde schakt behövde aldrig grävas då man kunde komma åt anslutningsventilen utan att behöva gräva.

Figur 5. Anläggning A11. Välbevarad kavelbro med plana tvärstockar och kantstock. På tvärstockarna syns även rester efter kvistar från risbäddlager L10.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningen följde den upprättade undersökningsplanen. Det enda avsteget var att endast tre schakt behövde grävas istället för de ursprungliga fyra. Fornlämningar som påträffades skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras. Detta kan sammanfattas enligt följande punkter:

- Eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder.
- Eventuell förekomst av anläggningar och en bedömning av deras typ, antal och ålder.
- Bedömning av eventuellt fyndinnehåll, deras typ, antal och ålder.
- Bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de eventuella kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas på platsen.

I den mån det har varit möjligt har utbredningen av kulturlager fastställts och deras ålder, karaktär och vad som ligger bakom deras tillkomst bestämts. Anläggningsförekomsterna har fastställts och ytans bevarandegrad är klarlagd.

Referenser

Tryckta källor

- Broberg, B & Hasselmo, M. 1978. *Söderköping. Medeltidsstaden 5*. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, rapport. Göteborg.
- Feldt A-C. 1990. *Kv. Köpmannen 4/Gamla Skolgatan, Söderköping, Östergötland*. Arkeologisk förundersökning 1990. Rapport dnr 527/90. Östergötlands Länsmuseum.
- Harrison D. 2012. *En medeltida storstad. Historien om Söderköping*. Stockholm.
- Rönngren, J. 2014. *Schaktningsövervakning i Gamla Skolgatan, Söderköping*. Arkeologgruppen rapport 2014:21 (i tryck).

Otryckta källor

Kartarkiv

- Grundritning 1780, Söderköping, akt 05-SÖD-18
Lantmäterimyndigheternas arkiv.

Administrativa uppgifter

Landskap: Östergötland
Län: Östergötlands län
Kommun: Söderköpings kommun
Socken: Söderköpings socken
Fastighet: Söderköping 3:63

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_06
Länsstyrelsens diarienummer: 431-6357-14
Projektnr: 2014_26
Fornlämningsnr: Söderköping 14:1

Projektledning:

Johnny Rönngren

Personal:

Leif Karlenby, Johnny Rönngren

Undersökningstid: 2014-06-16 och 2014-06-18

Exploateringsyta: —

Undersökt yta: 8,8 m², 5 löpmeter

Läge: Ekonomiska kartan, blad 8G 6f

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	2x1,5	1,5	Överst bestod schaktet av 0,35 meter tjockt bärlager (L1) bestående av grus, sten och sand. Under bärlagret påträffades ett lager (L3) som troligen utgörs av omrörda lager. I Schaktet fanns under bärlagret också en större nedgrävning som innehöll finkornig sand.
2	1x1	1,5	Överst fanns ett 0,2 meter tjockt bärlager. Därefter påträffades ett flertal stratigrafiska nivåer. Vid 1,3 meters djup påträffades en kavelbro som överlagrades av ett 0,3 meter tjockt lager av ett flertal risbäddar.
3	2x2	2	Överst bestod schaktet av bärlager som var 0,2 meter tjockt. Inga bevarade kulturlager kunde påträffas i schaktet.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr/ Lnr	Typ	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	Bärlager	1,5x2	0,35	Grus, sten, sand.
2	Fyllnadslager	1x0,8	0,1	Grus, jord, tegelkross och småsten.
3	Omrörda kulturlager	1,6x0,3	0,55	Omrört material, grus, blålera, sten och tegelkross.
4	Nedgrävning	1,5x2	01-01-05	Finkornig ljus sand.
5	Kulturlager	1x0,8	0,12-0,15	Kompakt lera, grus och kolfnyk.
6	Fyllnadslager	1x0,8	0,08	Porös lera, småsten, tegelkross och grus.
7	Sandlager	1x0,8	0,09	Grovkornigt sand.
8	Kulturlager	1x0,8	0,23	Sand, grus, tegelkross
9	Lerlager	1x0,8	0,12	Beige kompakt lera.
10	Risbäddar	1x0,8	0,35	Flera nivåer med granris, lagda i östvästlig riktning.
11	Kavelbro	1x0,6	0,1	Kavelbro bestående av tvärstockar och kantstock. Trästockarna bearbetade och avbarkade. Tvärstockarna har en plan ovansida. Bron i nordsydlig riktning.
12	Stenar	1x0,8	0,15	Fyra stenar påträffades ovanpå L9. Stenarna oregelbundna med plan ovansida. 0,4-0,6 meter stora.

